श्रीः

श्रीमद्भ्यो रङ्गरामानुजमहादेशिकेभ्यो नमः ।

द्वयोपनिषत्परिष्कारः

श्रीमत्त्रयीशिखरलक्ष्मणसंयमीन्द्रसेव्याप्तमन्त्रवर एष तदर्थविस्थै
श्रीरङ्गलक्ष्मणमुनेश्चरणाब्जसेवी दृष्टां द्वयोपनिषदश्च परिष्करोमि ॥

प्रपन्नजनसंतानकूटस्थश्रीपराङ्कुशमुनि – श्रीभगवन्नाथमुनि-परम्पराप्राप्तेषु प्रतितन्त्रेषु यदन्यतमं प्रपत्तिरूपं हितम्, तत्र करणमन्त्रतया तैराद्दतं तावत् द्वयमिति मन्त्ररत्नम्। यत् खलु श्रीभगवद्रामानुजमुनिना गद्ये, 'अत्र द्वयम्' इति, 'येन केनापि प्रकारेण द्वयवक्ता' इति, 'द्वयमर्थानुसंधानेन सह सदैवं वक्ता' इति चाभ्यस्य निर्दिष्टमनन्तरैः तत्संप्रदायप्रवर्तकैः सर्वतोमुखविहितपरदशानव्याख्यामुखरितनिखिलदिङ्मुखं विजयते । यस्य खलु सकृदुच्चारणेन यथोपदेशकृतेन, विश्वामित्रोपदिष्टमन्त्रजपेन शुनश्शेफ इव पुरुषपशुः, सर्वोऽपि पुरुषो बद्धो भगवतः श्रीमतो नारायणस्य निरवग्रहेणानुग्रहेण नियतं बन्धाद् विमुच्यत इति रहस्यविदो निश्चिन्वन्ति, तस्यास्य मन्त्ररत्नस्य द्वयाख्यस्य प्रकाशिकेयं द्वयोपनिषत् ।

अस्य द्वयस्य विषये श्रुतिः प्रथमं प्रमाणं स्थितमिति श्रीदेशिकचरणैः श्रीमति रहस्यत्रयसारे संदर्शितमेव । तथा 'सारनिष्कर्षाधिकारश्लोके—'उपनिषदमृताब्धेरुत्तमं सारमार्याः' इत्युपनिषत्सारत्वकथनात् अष्टाक्षरचरमश्लोकयोः अथर्वनारायण-गीतोपनिषद्वत्तत्त्ववत् द्वयस्यापि किञ्चिदुपनिषद्वत्त्वमुदितम्। तदधिकारमध्ये च, 'द्वयमपि कठश्रुत्याधुकरीत्या सकृत् स्वोच्चारणकर्तुः सर्वप्रकारेण कृतकृत्यताकरणचणप्रभावशालि' इति द्वयस्य कठश्रुतिगतत्वमभ्यधायि । तत्र सारास्वादिन्याम्, 'यः सकृदुच्चारः संसारतारको भवति' इति श्रुतिवाक्यमुपात्तम् । सारप्रकाशिकायाम्, 'तत् द्वयं सकृदुच्चारः संसारविमोचनं भवति' इति वाक्यानुपूर्वी गृहीता । द्वयाधिकारे चाचार्यैः, 'द्वयम् इदं कठवल्ल्यां पृथक्पृथगुपदिश्य संमेल्यानुसंधे-

यतया विहितत्वात् भगवच्छास्त्रे श्रीप्रश्नसंहितादिषु वर्णोद्धारादीन्यपि विधाय प्रतिपादितत्वाच्च श्रुतिमूलतान्त्रिकमन्त्रभूतम्। इदं पूर्वाचार्य-वाक्यमिति केषाञ्चिदुक्तिश्च, आप्ता उपदेष्टार इत्यादरणार्थं वा, परमाचार्यः सर्वेश्वर एव भगवच्छास्त्रे समुपदिष्टवानित्यतो हेतोर्वा भवितुमर्हति' इति अस्य कठवल्लीरूपश्रुतिगतत्वमथावि। अत्र सारास्वादिन्याम्–कठवल्ल्यामष्टाक्षरप्रकरणे एव द्वयस्य पूर्वखण्डमुपदिश्य, 'पूर्णमदः' इत्यादिकं पठित्वा, 'परमपुरुषाच्युत खण्डद्वयं समेत्य सकृदुच्चारयेत्' इति विहितत्वात् इति व्याख्यायि। सारप्रकाशिकाया विभज्योक्ति मूलनिर्दिष्टा, 'अथातः श्रीमद्द्वयोत्पत्तिः। वाक्यौ द्वितीयं। पट् पदानि। अर्धा(र्थाः) दश। पञ्चविंशति अक्षराणि। पञ्च दशाक्षरं प्रथमम्। दशाक्षरमपरम्। नवाक्षरं प्रथमपदम्। द्वितीयतृतीय चतुर्थानि त्र्यक्षराणि। पञ्चाक्षरं पञ्चमम्। द्व्यक्षरं षष्ठं 'इत्यादिषु विभज्योक्त" इति मुखान्तरेण विवृता। तत्रोपात्तानि वाक्यानि सर्वाणि उपनिषद्गतानीति स्पष्टम्। तत्र श्रीप्रश्नसंहितादिगतवर्णोद्धार-क्रमश्च सारास्वादिन्याम्, 'श्री प्रथमाक्षरम्। मकारो द्वितीयाक्षरम्' इत्यादिक्रमेणेति वाक्येन विशदितः। सारप्रकाशिकाया तत्र, "नवार्णं विद्धि हृदयं त्रिवर्णं शिरो मतम्। शिखार्णं त्र्यक्षरं विद्धि कवचं तद्वदेव हि। अस्त्रं पञ्चाक्षरं नेत्रं द्व्यक्षरं परिकीर्तितम्। श्रीमच्छब्दात् परे युक्तं नारायण इतीर्यते। तत्परे चरणौशब्दः तत्परे शरणं तथा। प्रपद्ये तत्परे युक्तं नमदशब्दमतः परम्। श्रीमते च तथा युक्तं परे नारायणाय चेति मन्त्रोद्धारक्रमोक्तश्च' इत्युक्तमस्ति। अत्र मन्त्रानुपूर्वी स्पष्टा। परंतु उत्तरखण्डे नमदशब्दः प्रथममिति अत्र प्रतीयते। श्रुतिमनुसृत्य नमदशब्दस्यान्ते पाठः साम्प्रदायिक इति तथैव भाव्यम्।

एवं श्रीप्रश्नसंहितादिवत् श्रुतेरपि दर्शितत्वात्, सा च श्रुतिः कठश्रुतिः, कठवल्लीश्रुतिः इत्यवगमत्वाच्च द्वयोपनिषदियं यज्ञोपवीत-मन्त्रादिवत् श्रुतिरेवेत्यवसीयते। पूर्वापरानुपूर्वीसाहित्येनाध्ययना

षट् पदानि । अर्धा(र्था)दश । पञ्चविंशतिः अक्षराणि । पञ्चदशाक्षरं

साध्योपायोपेयोभयमप्यत्र निरूप्यते तच्छेषतया । अत एवोक्तम्, 'उपायोपेयरूपार्थद्वयप्रतिपादकत्वात् द्वयम्' इति श्रीमद्रहस्यत्रयसारे । 'वरणसमर्पणयोः खण्डद्वये क्रमेण प्रतिपादनात् द्वयमित्यपि केचित्' इति द्वितीयपक्षश्च तत्र निर्दिष्टः । तत् फलान्तरकामतयाऽपि द्वयस्य प्रयोज्यत्वे तत्र द्वयत्वनिर्वाहायेति ध्येयम् ।

अथ, 'श्रीमन्नारायण स्वामिन् दासोऽहं तव तस्य वै । परमीप्सुस्तमेवार्थमनुकूलो विवर्जयन् । प्रातिकूल्यं सुविस्रब्धः संप्रार्थ्य शरणं परम् । व्रजामि युष्मच्चरणं तवैवाहं मयाऽर्पितः' इति श्लोकद्वयात्मके प्रपत्तिमन्त्रान्तरेऽपि द्वयमिति व्यवहारसद्भावात् तद्व्यावृत्तं प्रकृतमन्त्रस्वरूपमाह षट् पदानीत्यादिना । अर्धा दशेति पाठः साधीयान्; वाक्यपदतदेकदेश अक्षर संख्यानक्रमात् । अर्धः = शकलम् । दश चेमे 'एकाक्षरपदः प्रथमः' इत्यारभ्य दर्श्यन्ते, श्री-मत्-नारायण-चरणौ-शरणं-प्रपद्ये-श्रीमते-नारायण-आय नमः इति । न च मत् इत्यस्य पृथक्करणे प्र इत्यस्यापि पृथक्कारः कुतो नेति शङ्क्यम्-एकाक्षरपदः इति पदशब्दप्रयोगात् अर्थवतो भागस्यैवार्धशब्देन विवक्षणात् । प्रेत्यस्य चोपसर्गतया केवलं व्यञ्जकत्वात् धातुनैव तदभिमतार्थवचनात् । ननु पूर्वार्धे मदित्यस्य पृथक्कारे उत्तरत्रापि तथा किन्न स्यादिति चेत्-उक्तार्थत्वात्, उपरि चतुर्थीसत्त्वाच्चाविभजनम् । चरणावित्यादौ विभक्तेः अपृथक्कारेऽपि आयेति पृथक्कारः तस्य पुरुषार्थरूपप्रधानार्थपरत्वात् । नम इत्यत्रापृथक्करणं तु निषेधिनि मन्त्रार्थसमाप्तिर्मा भूत् । किं तु विरोधिप्रहाणे इत्याशयेन । नेत्यस्य पृथक्पदत्वेऽपि मः इति षष्ठ्याः नञा मेलनं विनाऽर्थसमाप्त्यभावात् अभावस्य च प्रतियोगिं विना बोधाभावादिति विमृश्यम् । अर्थाः दशेति पाठे एतदर्धदशकविवक्षितार्थदशकमेवात्र ग्राह्यम् । तदिदमष्टश्लोक्याम्, "नेतृत्वं नित्ययोगं समुचितगुणजातं तनुख्यापनञ्चोपाय कर्तव्यभागं त्वथ मिथुनपरं प्राप्यमेवं

पूर्वम् । दशाक्षरं परम् । नवाक्षरं प्रथमपदम् । द्वितीयतृतीयचतुर्थं ऽप्य-क्षराणि । पञ्चाक्षरं पञ्चमम् । द्व्यक्षरं षष्ठं । एकाक्षरपदं प्रथमः । एकाक्षरो द्वितीयः । चतुरक्षरस्तृतीयः । चतुर्थपञ्चमषष्ठसप्तमा एवं ऽप्य-क्षराणि । अष्टमश्चतुरक्षरः । द्व्यक्षरो नवमः । दशमो द्व्यक्षरः । एत-न्मन्त्रश्च प्रपत्तिः । (एतन्मन्त्रस्य प्रतिपत्तिः (प्रपत्तिः) ।) पूर्वो नारायण-प्रोक्तोऽनादिसिद्धो मन्त्ररत्नं सदाचार्यमूलं । [1]आचार्यो वेदसम्पन्नो

प्रसिद्धम् । स्वामित्वं प्रार्थनाञ्च प्रबलतरविरोधिप्रहाणं दर्शितान् मन्त्रारं त्रायते चेत्यधिगतनिगमः षट्पदोऽयं द्विखण्डः" इत्युक्तम् । शब्दतोऽर्थतश्चात्मसौष्ठवाद्दुल्यादस्य श्रीभट्टारकश्लोके ये विवदन्ते । श्रीतत्त्वं नित्ययोगं गुणिनमपि परं विग्रहं प्रापकत्वं कर्तव्यं प्राप्ययुग्मं फलमतुलमपि प्राप्तिरोधिप्रहाणम् इति रीत्या स्यादिति। एवं पुरुषकार-त्वम्, उपायोपेयात्मकसिद्धवस्तुद्वयम्, साध्योपेयम्, साध्योपायः, तदङ्गानि च पञ्चेत्यपि दशकं स्यात्। श्रुतत्वादर्थदशकमस्तु; शब्दतोऽर्थ-तश्चानेकार्थपरत्वात् किमेवं प्रमेयदशकेनेति च मन्यन्ते इत्यलम् ।

पञ्चविंशतिः अक्षराणि । खण्डद्वयगतानि अक्षराणि पञ्चविंश-तिरित्यर्थः । पञ्चदशाक्षरं पूर्वम्=पूर्वखण्डे अक्षराणि पञ्चदश । शिष्टं स्पष्टम् ।

आचार्य इत्याद्य श्लोकाः येऽत्र पठिताः, तत्रान्तिमश्लोकद्वयम्, 'मन्त्रराजमिमं विद्याद् गुरुवन्दनपूर्वकम्' इत्यर्धान्तरं पठित्वा, उपरि, 'नानुकूल्यं न नक्षत्रं' इत्यादि च पठित्वा, सर्वमिदं प्रपत्ति-मन्त्रान्तरोक्तद्वयविषयेऽपि ग्राह्यं तु स्यादिमिन्युक्तं द्वयाधिकारे । म

1 क्वचित् कोशे, 'आचार्यो वेदसंपन्नः' इति पाठमुपक्रमस्थं पठित्वा सर्वश्लोकावसानस्थं, 'तस्माद् गुरुतरो गुरुः' इति पादमात्रं प्रत्याहारेणेव पठितम् ।

प्रपत्त्यनुष्ठानमपि मा भूत्; श्रुतिस्वारस्यादिति चेन्न—प्रयोगसमवेतार्थस्मारकत्वस्यैव मन्त्रस्वभावत्वात् स्मरणस्य चानुष्ठानार्थत्वात् प्रपत्तेस्त्यागायोगात्। तदुक्तं न्यासविंशतावाचार्यैः, 'नेहाभिक्रान्तिनाशः' इति श्लोके—

"तस्मात् क्षेत्रे तदर्हे सुविदितसमयैर्देशिकैः सम्यगुप्तं
मन्त्राख्यं मुक्तिबीजं परिणतिवशतः कल्पते सत्फलाय॥"

इति। अत एव प्रपत्तेः मन्त्रोच्चारणात् पूर्वानुष्ठेयत्वं वा उच्चारणाङ्गत्वं वा नेव शक्यशङ्कम्—प्रमाणतर्कविरोधात्। न च वचनबलात् मन्त्रस्यास्याधिकारिविशेषे प्रयोगसमवेतार्थस्मारकत्वं विना स्वोच्चारणमात्रान्मोक्षहेतुत्वमेवास्तु इति वाच्यम्—यत्र यत्र प्रमाणे ज्ञानातिरिक्तस्य मोक्षसाधनत्वमुक्तम्, तस्य साक्षात् तथात्वे न तात्पर्यम्, किंतु ज्ञानद्वारैवेति ज्ञापनायैव, 'नान्यः पन्था अयनाय विद्यते' इति निषेधश्रुतिप्रवृत्तेः। अतः, 'अनेनैव तु मन्त्रेण स्वात्मानं मयि निक्षिपेत्। मयि निक्षिप्तकर्तव्यः कृतकृत्यो भविष्यति' इति वचनात् निक्षेपस्य मध्ये आवश्यकतया संसारविमोचनत्वं नाम संसारविमोक्षहेतुप्रपत्तिहेतुत्वरूपमेकमेवाशाभिन्नसाधारणमन्त्रोक्तम्, श्रुतेरस्याः सर्वाधिकारिसाधारण्यात् अशाभिज्ञमेदेनार्थद्वयवर्णने वाक्यभेदप्रसंगात्॥ तर्हि उक्तेः प्रपत्तिद्वारैव हेतुत्वे उक्तिः कथं पृथक् उपायत्वेन परिगण्यत इति चेत्—मन्त्रोक्तयावदर्थविशदज्ञानविरहेऽपि तदधीने अविशदभरसमर्पण एव सत्यपि सर्वापेक्षितार्थज्ञापनक्षमतया पूर्णप्रपत्तिगर्भभूतमन्त्रोच्चारणं कृतमिति तादृशमन्त्रोच्चारणरूपाङ्गप्राबल्यं पुरस्कृत्यैव पुरुषं प्रशस्य भगवान् एतदनुष्ठिताविशदप्रपत्तिरक्षारोणानुगृह्णातीति उक्तिप्रशंसनायैव तथोक्तेः। उभयपौष्कल्ये स्वनिष्ठा। स्वरूपेण पुष्कलतया भवन्ती स्वात्मना निष्ठति। सर्वं चाप्यं साधारणमिति उक्तिमात्रपौष्कल्ये उक्तिनिष्ठा। किञ्च मन्त्राणां स्वप्रकाश्यमानेऽर्थे विनियोग इति लिङ्गत्वसिद्धम्। मन्त्राध्यायं

वाप्नोति) सर्वपुरुषार्थसिद्धिर्भवति । न च पुनरावर्तते इति य एवं वेद । इत्युपनिषत् । ॥ इति द्वयोपनिषत् ॥

[1](अथ द्वयोपनिषदो मातृकान्तरपाठः)

हरिः ओम्—स वा एष महानज आत्मा अन्नादो विन्दते वसु ।

श्रीमन्नारायणविषये प्रपत्तिं कण्ठतो वक्ति । प्रपत्तिर्नाम प्रार्थनान्वित-स्वदुष्करकर्मैकसमर्पणरूपेति तदर्थस्वाभाव्यात्, क्षुद्रफलादि-भगवत्प्राप्तिपर्यन्तसर्वफलसाधनतायाः प्रपत्तौ परश्शतप्रमाणप्रतिपन्नत्वाच्च सर्वफलार्थिनाऽपि प्रपत्तिमनुतिष्ठता मन्त्रः परिग्राह्योऽयमिति लिङ्गात् सिद्ध्यत्येव । तदेवं प्राप्ताप्राप्तविवेके क्रियमाणे, 'सकृदुच्चारः संसारमोचनो भवति' इति वाक्यमंशान्तरस्यार्थसिद्धत्वात् सकृत्त्व-विधानमात्रेदम्परम् । अतश्च, प्रपत्तिमुखेनैव कार्यकरत्वे 'सकृदुच्चरितं येन हरिरित्यक्षरद्वयम् । बद्धः परिकरस्तेन मोक्षाय गमनं प्रति' इति अक्षरविशेषद्वयस्य चास्य च न विशेष इति न शङ्कनीयम् । श्रीप्रश्न-संहिताद्यनेकोपबृंहणबलेन चास्यैव महिमा स्थापितो भवति । तत् सिद्धं अध्ययनानन्तरं विशदज्ञानपूर्वमविशदज्ञानपूर्वं वा जपपुरश्च-रणादिरूपावृत्तिनिरपेक्षमेव एतद्द्वयोच्चारणं प्रपत्तिरूपाङ्गद्वारा मोक्षपर्यन्तसर्वफलसाधनं भवतीति उक्तं विस्तरेण । विवेचितश्चैतदनु-बन्धि सर्वं पूर्वाचार्यैः, अस्मदाचार्यैः श्रीरङ्गरामानुजमुनिभिः, अस्माभि-श्चान्यत्रोक्तिप्रपत्तिविवेचने विस्तरेणेति नेह प्रतन्यते । सकृत्त्वमिदं संसारविमोचनरूपफलांश एव, न त्वन्यफले उपयुज्यते इति न मन्त-व्यम् । परमफलत्वात्तु तस्य प्राधान्येनोक्तिरिति सुबोधयिषया सर्व-मपि फलं संगृह्णाति, सर्वपुरुषार्थसिद्धिर्भवति, न च पुनरावर्तत इति ॥

---

1. अयं द्वयोपनिषत्पाठः श्रीविद्वद्वरिष्ठश्रीगोष्ठीपुराभिजनश्रीसौम्य-नारायणाचार्यचरणानुजश्रीरामदेशिकाचार्यदत्ते तालकोशे उपलब्ध इति वेदान्तदीपिकाख्यायां मासिकपत्रिकायां प्रकाशितः ।

अथ मातृकान्तरमधिकृत्य किञ्चिदुच्यते । अत्र 'स वा एष' इति वाक्यं सर्वफलप्रदसिद्धोपायपरम् । विन्दत इति णिजर्थगर्भमिह । यो ब्रह्माणमिति प्रपत्त्यादिकथनम् । कमित्यादि प्रपत्तेः सर्ववेदप्रसिद्धिशंसये । सत्यं = परं ब्रह्म । श्रद्धां = लक्ष्मीम् । विश्वासमुख्यत्वं वा श्रद्धामित्युच्यते । तदर्थं सत्यमिति सर्वशङ्कातङ्कोन्मूलनमित्यादि भाव्यम् । अत्रत्यं 'सत्यं तद्द्वयम् सकृदुच्चारः संसारमोचनं भवति' इति वाक्यं सारप्रकाशिकायामुपात्तम् । सारास्वादिन्यां यदुक्तम्, 'पूर्वखण्डं पठित्वा पूर्णमद इत्यादिपाठानन्तरं उत्तरखण्डस्यापि पाठः कृतः' इति, तदप्यत्रैव मातृकायां लक्ष्यते । इदं मनसिकृत्यैवाचार्यैः, मन्त्रोऽयं विभज्याधीतः संमेल्यानुसंधेयत्वेन विहितश्चेत्युक्तमिति चावसीयते । अतो मातृकेयमादरणीया लक्ष्यते । किं पूर्वदर्शितो भागः, अयं चेति सर्वेयमेकैवोपनिषत् ? किं वा अग्निरहस्ये बृहदारण्यके चैकस्यामेव शाखायां शाण्डिल्यविद्यायाः विशकलितपाठ इव कठशाखायामेव स्थाने विभिन्ने पृथगनयोः पाठः इत्यादिविमर्शो विमर्शकानां बुद्धिशक्तिमनुरुध्य यथातथा भवतु । स्थितं तु प्रकाश्यते । एकस्यामुपनिषदि श्रूयमाणं वाक्यमुपनिषदन्तरेऽपि तत्र तत्र पठ्यमानं बहुशो दृष्टम् । तथेहापि श्रुतानि वाक्यानि उपनिषदन्तरदृष्टरीत्यैव सन्ति । तथाहि—'अत्र स वा एष महानज आत्मा' इति वाक्यं बृहदारण्यके (६. ४) श्रुतप्रायम् । यो ब्रह्माणमिति श्वेताश्वतरीये । सर्वं तदित्यादिना संमिलितोच्चारणं विधीयते । पूर्वखण्डपाठः श्रीमन्नारायणेति । अस्य खण्डस्योत्तरखण्डमेलनेन पूर्णत्वसंपादनार्थोऽर्थवादः इदं पूर्णमित्यादिः । बृहदारण्यके (७. १) 'पूर्णमद' इत्यादिरयं मन्त्रः पठ्यते । श्रीमते इत्यादिरुत्तरखण्डः । बृहदारण्यक एव पूर्णमद इत्येतत्पाठानन्तरम्, "ओं खं ब्रह्म । खं पुराणम् । वायुरं खमिति ह स्माह कौरव्यायणीपुत्रः । वेदोऽयं ब्राह्मणा विदुः वेदैनेन यद् वेदितव्यम्" इत्यानुपूर्वी लक्ष्यते । किं सैवेह लेखकप्रमादात् खं ब्रह्मेत्यादिना किञ्चिदन्यथाभूता, उत परमार्थरीतिरिय-

यो ब्रह्माणं विदधाति पूर्वं यो वै वेदांश्च प्रहिणोति तस्मै ।

तं ह देवमात्मबुद्धिप्रकाशं मुमुक्षुर्वै शरणमहं प्रपद्ये ॥ इति होवाच । ऋग्वेदं प्रपद्ये । यजुर्वेदं प्रपद्ये । सामवेदं प्रपद्ये । इतिहासपुराणानि प्रपद्ये । सत्यं प्रपद्ये । श्रद्धा प्रपद्ये । परमात्मने प्रपद्ये । भागवताय प्रपद्ये । वासुदेवाय प्रपद्ये । ओं प्रपद्ये । नम प्रपद्ये । श्री प्रपद्ये । श्रियं प्रपद्ये ।

यद्वेदा दिव्यगायत्री जयति । तदेषाऽभ्युक्ता । तदेव मूर्तं तदुपासितव्यम् । तत् पूर्णसौन्दर्यं लक्ष्म्याः । तदेवममृतं सदानन्दं सत्यम् । तत् द्वयम् । सर्वं तत् सकृदुच्चारणो (सकृदुच्चारः संसारमोचनो ?) भवति । श्रीमन्नारायणचरणौ शरणं प्रपद्ये । इदं पूर्णमदः पूर्णं पूर्णात् पूर्णमुदच्यते । पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते । सर्वं पूर्णमिति । स होवाच—श्रीमते नारायणाय नमः ॥

खं ब्रह्म । खं वायु । पुराणम् खमितिहास । खं नारायणीपुल । वेदोऽयं ब्रह्मणो [illegible] । वेदानेन वेदितव्यमिति । य एवं वेद । इत्युपनिषत् । हरिः ओं ॥ श्रीरस्तु । शुभमस्तु ।

मिति विवेचकविमृश्यम् । नूनमिदं सर्वम्, द्वयस्यापि प्रणवः पूर्वमपेक्षितः प्रणवाधिकर्तृपुरुषविषये इति ज्ञापनार्थं प्रवृत्तमिति बृहदारण्यकानुसारेण भावनीयम् । एतन्मन्त्रार्थश्च रहस्यग्रन्थेषु विशदमनुसंधेयः। अत्र श्रीशब्दार्थानां धारणाय अन्यत्र स्थितोऽस्मदीयोऽयं श्लोकोऽप्यनुसंधानमर्हति ; य एषः—

श्रीस्त्वं श्रिता शरणमीप्सुभिरार्तरावं
शृत्वा श्रिता सपदि शार्ङ्गिभुजान्तरालम् ।
तं श्रावयस्यथ शृणासि समस्तमेनः
श्रीणासि च प्रगुणदास्यविधादिभिर्नः ॥ इति ।

तद् सिद्धं सर्वोपनिषत्प्रतिपाद्यः परब्रह्मभूतः पुरुषोत्तमः श्रीमन्नारायण एव भक्त्या प्रपत्त्या वा प्रसाद्यमानः सर्वमपि पुरुषार्थं प्रयच्छतीति सर्वं समञ्जसम् ॥ श्रियं प्रपद्य श्रीसूक्तमन्त्रेणाथ श्रियाऽन्वितम् ।
नारायणं प्रपद्येत द्वयेनैतेन मुक्तये ॥

ईशाद्युपनिषद्भाष्यपरिष्कारविधायिना ।
द्वयोपनिषदर्थेऽपि परिष्कारः क्रमात् कृतः ॥
स जयति यतिराजः सोऽपि वेदान्तसूरिः
तदुभयपदसेवास्वादधन्याश्च सन्तः ।
तदनघरचनेऽत्यन्तमन्तरार्थं सर्व-
श्रुतिगणसमधीत्या साधु सर्वे जयन्तु ॥
श्रीमद्वेदान्तसल्लक्ष्मणमुनिश्रीपादसेवी श्रुतीः
श्रुत्वा श्रीयुतरङ्गलक्ष्मणमुनिश्रेष्ठान्महिष्ठोक्तिभिः ।
वात्स्यः श्रीशठकोपयतीक्षणपदं नित्यं विनानाकृतीः
विश्वक्षेमपरो व्यधादिति परिष्कारः परो धीमताम् ॥
ईशाद्या या श्रुतयः उदिताः श्रीमहारण्यकान्ताः
याश्च श्वेताश्वतरमुखतः श्रीद्वयान्ता इहान्याः ।
एताः प्राच्यप्रवरविहितव्याख्यशास्त्रयुक्ति-
प्राप्तद्वैधाः समुचितपरिष्कारभव्या जयन्ति ॥

इति श्रीवत्सवंशमुक्ताफलायमान सच्चरित्रवर्तिश्रीचक्रवर्त्यार्य-
तनूद्भवस्य श्रीमद्वेदान्तरामानुजसंयमीन्द्रपदारविन्दमधु-
व्रतस्य श्रीमद्रङ्गरामानुजसंयमीन्द्रचरणारविन्दसेवा-
संप्राप्तसकलवेदान्तार्थस्य नवकीर्तिवादिनिरसनभाजः
वीरराघवाचार्यस्य कृतिषु उपनिषद्भाष्यपरिष्कारः ।
परिष्कारश्चोपनिषदर्थसंप्रदायकारिका:
प्रीतये सन्तु विद्वच्छ्रीहयग्रीवार्पितात्मनाम् ॥
शुभमस्तु ॥